

Iwona Górnicka
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Punkta rady i mowy jego mości pana podskarbiego koronnego w zamku łowickim

Points of council and speech of his Majesty the Crown Treasurer in the castle of Lowicz

Keywords: Michał Korybut Wiśniowiecki, malcontents, Łowicz, confederation, Polish-Lithuanian Commonwealth

Annotation: The article is a source edition of the previously unpublished political work entitled *Punkta rady i mowy jego mości pana podskarbiego koronnego w zamku łowickim*. The text comes from the time of the reign of King Michael Korybut Wiśniowiecki and refers to the events that took place in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the second half of 1672. It contains five points which, through their content, are a summary of previous activities taken by the malcontents, who tried to lead to the dethronement of the monarch.

Пункты совета и речи его благородия коронного казначея в ловичском замке

Ключевые слова: Михал Котыбут Вишневецки, Лович, фронтеры, конфедерация, Речь Посполита

Аннотация: Статья публикует неизвестный источник – политическое письмо п.з. Пункты совета и речи его величества пана казначея коронного в замке Ловичском. Письмо происходит с периода царения Михала Кобыты Вишневецкого и касается происшествий, которые имели место в Речи Посполитой во второй половине 1672 года. Содержит пять пунктов, которые Оно содержит пять пунктов, которые по своему содержанию являются своего рода кратким изложением действий, проведенных до сих пор фрондерами, которые пытались привести к свержению монарха.

Niespełna pięć lat panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego zapisało się na kartach historii w sposób niezwykle burzliwy. Tocząca się wówczas walka polityczna pomiędzy stronnikami władcy, a opozycją składającą się z najważniejszych osób w państwie w sposób znaczący zdominowała ówczesne życie polityczne. Miała także zgubny wpływ na jego dalsze losy. Okres ten przyniósł także wiele pism politycznych, które stały się niejako głównym narzędziem ówczesnej propagandy. Służyły one głównie do urabiania opinii szlacheckiej i były podstawowym narzędziem walki pomiędzy dworem a malkontentami. Jednym z tego typu pism są *Punkta rady i mowy jego mości pana podskarbiego koronnego w zamku łowickim*. Pismo to nawiązuje do wydarzeń rozgrywających się podczas konfederacji gołąbskiej o czym może świadczyć data jego powstania umieszczona w tytule jednej z kopii tego pisma.

Głównym powodem zwołania szlachty do obozu generalnego pod Gołębiem miała być konieczność podjęcia decyzji mających na celu obronę państwa w obliczu najazdu Turków i Tatarów. Zagrożenie tureckie było bowiem do tej pory lekceważone przez szlachtę, która na wojnę wyruszyła dopiero po upadku twierdzy w Kamieńcu Podolskim¹. Porażka ta nie wpłynęła jednak w sposób znaczący na zmianę stosunku pospolitaków do wojny. Gromadzili się oni niechętnie w wyznaczonym miejscu koncentracji, a po przybyciu do obozu generalnego pod Gołąb, całą swoją uwagę skupili na wewnętrznych sporach, zamiast na kwestiach obronnych. Szlachta ignorując zagrożenie ze strony imperium tureckiego postanowiła dokonać ostatecznej rozprawy z malkontentami².

Prezentowane tutaj pismo zawiera pięć punktów, które rzekomo miały być przedstawione przez jednego z najważniejszych opozycjonistów, jakim był podskarbi wielki koronny Jan Andrzej Morsztyn. Punkty te miały być ogłoszone podczas spotkania malkontentów w zamku łowickim, jednej z siedzib prymasa Polski Mikołaja Prażmowskiego. Pismo to poprzez swoją treść stanowi niejako podsumowanie dotychczasowych działań podejmowanych przez malkontentów, którzy starali się doprowadzić do detronizacji króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Przedstawione rzekomo przez podskarbiego Morsztyna punkty stanowiły także instrukcje dalszego postępowania opozycjonistów, którzy niezrażeni dotychczasowymi niepowodzeniami, chcieli za wszelką cenę zrealizować swój cel. W tekście mowa jest także o podjęciu działań mających uchronić malkontentów przed egzekwowaniem postanowień konfederacji gołąbskiej. Przeciwnicy Michała Korybuta chcieli w tym celu wykorzystać fakt, iż nie wszystkie województwa przybyły pod Gołąb i uczestniczyły w podejmowaniu uchwał skierowanych przeciwko nim. Mowa jest także o potrzebie opłacenia poparcia szlachty oraz wprowadzeniu wojsk przyszłego elekta na ziemię Rzeczypospolitej. W ostatnim punkcie mowa jest natomiast o konieczności jak najszybszego pozbycia się władcy, poprzez podjęcie ostatecznych kroków, które doprowadzą do jego śmierci.

Pismo to było zapewne szeroko rozpowszechniane w kraju, co potwierdza *Diariusz* wojewody witebskiego Jana Antoniego Chrapowickiego. Na początku listopada

¹ A. Przyboś, *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640–1673*, Kraków 2007, s. 180 – 189.

² *Diariusz kołowania i konfederacji pod Gołębiem i Lublinem w 1672 roku wraz z aktem konfederacji*, oprac. A. Przyboś i K. Przyboś, Wrocław-Warszawa 1972, s. 23-90; A. Przyboś, *Konfederacja gołąbska*, Tarnopol 1936, s. 77-106.

1672 roku kopia tego pisma trafiła do jego rąk, wywołując u stronnika królewskiego wielkie oburzenie. „Przysłano mi z obozu datą 26 oktobra radę pana podskarbiego koronnego z księdzem arcybiskupem gnieźnieńskim w Łowiczu czynioną, tak nieźbożnie na zdrowie JKM przez truciznę”³.

Tekst zatytułowany *Punkta rady i mowy jego mości pana podskarbiego koronnego w zamku łowickim* pochodzi ze zbiorów Biblioteki Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rękopis 1070⁴. Jest to sylwa spisana przez sędziego ziemskiego lubelskiego Jerzego Szornela (1600-1677). W sporządzonym przez niego odpisie tekst ma charakter ciągły, bez podziału na punkty. W edycji wprowadzono numerację punktów według układu występującego w drugiej zachowanej kopii tego pisma, która znajduje się w zbiorach Biblioteki Ossolińskich we Wrocławiu. Nosi ona tytuł: *Punkta niektóre wypisane jego mości pana podskarbiego koronnego do swego konfidenta z Łowicza z zamku 19 octobris Anno 1672*⁵.

Poniższy tekst źródłowy został wydany zgodnie z zaleceniem instrukcji wydawniczej dla nowożytnych źródeł historycznych⁶.

Punkta rady i mowy jego mości pana podskarbiego koronnego w zamku łowickim⁸

[1] Jako widzę, że ta wojna nic nam nie sprawiła, ponieważ ani król⁹ abdykował, lubo nasz resident¹⁰ dobrze [się] nam sprawił, któremu się przesz ten czas płaciło. Zaczyn i teraz nam potrzeba jako najprędzej posłać pieniędzy, aby mógł zatrzymać Turka¹¹ z wojskiem albo w Ukrainie albo w Wołoszech, bo inaczej na naszą stronę musiało by być źle.

[2] A lubo stanęła konfederacja¹² między drobną s[z]lachtą, a dobra nasze mają konfiskować¹³, to nam jeszcze szkodzić nie może, mamy sposób. Ponieważ województwa i powiaty, które nie weszły w wspólne ruszenie, wyprawę ich po sobie mieć będziemy, i na sejm zechcą się zgodzić, tedy ich łatwo będzie rozerwać przez swoich. A teraz do wojska obydwu Narodów posłać i osypać ich dobrze pieniędzmi, a żeby

³ J. A. Chrapowicki, *Diariusz*, cz. III: lata 1669 – 1673, oprac. L. A. Wierzbicki, Warszawa 2009, s. 264.

⁴ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 1070, k. 571.

⁵ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 212/II, k. 10-10v.

⁶ *Instrukcja wydawnicza do źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

⁷ Jan Andrzej Morsztyn, podskarbi wielki koronny 1668 – 1683, jeden z czołowych przedstawicieli stronnictwa opozycyjnego.

⁸ Była to siedziba prymasa Mikołaja Prażmowskiego, do której przybywali czołowi malkontenci w celu omawiania swoich posunięć.

⁹ Mowa o królu Michale Korybucie Wiśniowieckim.

¹⁰ Mowa o Mikołaju Syri (Siri) rezydencie polskim w Turcji.

¹¹ Mowa tutaj o wojnie polsko-tureckiej. Sułtan Mehmed IV już w 1671 roku przysłał do Rzeczypospolitej swojego wysłannika z pismami wypowiadającymi wojnę. Armia turecka już w sierpniu 1672 roku znalazła się pod Chocimiem.

¹² Jest to nawiązanie do konfederacji generalnej, która została zawiązana pod Gołębem w październiku 1672 roku w celu podjęcia ostatecznej rozprawy z malkontentami.

¹³ Jedno z postanowień konfederatów dotyczyło konfiskaty majątków oraz dóbr należących do opozycjonistów.

naszą stronę trzymali, przez których naszą otrzymamy amnestią¹⁴, jeżeli nam jej potrzeba będzie, jako nieboszczyk pan Lubomirski¹⁵.

[3] A tym czasem znieść się nam potrzeba z naszym elektem¹⁶, aby swoje wojsko wprowadził w Wielkopolskę, i mamy nasze zaciężne ludzkie albo przez Pomorszczyznę¹⁷ i Litwę sprowadzić je łatwo możemy.

[4] A że wyprawują jego mości księdza referendarza¹⁸ do Rzymu, posłać do niego perswadując mu, aby się z tej funkcji wymówił, wymawiając się złym zdrowiem, aby snadniej mógł zlecić tę legacją jego mości księdzu Sczuce¹⁹, który nam jest barzo przychylny, i we wszystkim nas przestrzega, i awizami nas co dzień obseła.

[5] O śmierć króla jako najprędzej starać się, przez medicamenta²⁰ albo przez potrawę, albo przez piwniczne snadno tego dokazać możemy, tylko naszego konfidenta posłać dobrego. Zaczynam na sukcesora pozwolić, i tak s[z]lactę drobną wygubić możemy, i wolność ich zawziętą.

BIBLIOGRAFIA:

Chrapowicki Jan Antoni, *Diariusz*, cz. III: lata 1669 – 1673, oprac. Leszek Andrzej Wierzbicki, Warszawa 2009.

Diariusz kołowania i konfederacji pod Gołębim i Lublinem w 1672 roku wraz z aktem konfederacji, oprac. Adam Przyboś i Kazimierz Przyboś, Wrocław-Warszawa 1972.

Przyboś Adam, *Konfederacja gołębska*, Tarnopol 1936.

Przyboś Adam, *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640–1673*, Kraków 2007.

¹⁴ Mowa o księciu Karolu Orleańskim de Longueville.

¹⁵ Jerzy Sebastian Lubomirski, marszałek wielki koronny od 1650 roku i hetman polny koronny od 1657 roku.

¹⁶ Stronnictwo opozycyjne popierało kandydaturę francuską w osobie księcia Karola Orleańskiego de Longueville.

¹⁷ Mowa o Prusach Królewskich.

¹⁸ Mowa o referendarzu duchownym koronnym Janie Małachowskim, zaufanym współpracownikowi króla.

¹⁹ Jan Kazimierz Szczuka, opat paradyski, później biskup chełmiński. Bliski współpracownik królowej Ludwiki Marii, wierny dworowi podczas rokoshu Lubomirskiego. Po wyborze Michała Korybuta przyjął stanowisko umiarkowane. W 1672 roku był postrzegany przez malkontentów jako „życzliwy” temu stronnictwu.

²⁰ Nieustannie krążyły pogłoski o nowych spiskach mających na celu pozbawienie władzy Michała Korybuta. Na początku 1671 roku rozprowadzono, iż malkontenci mają zamiar otruć króla przy pomocy trucizny lub też poprzez zatrucie jedzenia, którego miał się dopuścić nowy kucharz sprowadzony w tym celu z Francji.